

ב. לגוף הוכחת המגן-אברהם מכאן שירק מצטרף עם ציר שעליו לברכה אחרונה, יש מפקפקים עפ"י הסוגיא בחולין (קכ), שרק לענין יום הכפורים מצטרף הציר עם הירק כי שיערו חכמים שבכך מתישבת דעתו, אבל לענין שאר הלכות אין צירוף לאוכל עם משקה מאחר ואינם שוים בשיעוריהם (ע' בהרחבה בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א א עה).

דף פא

'זר שבלע זופין והקיאן'. פרש"י שבלע בלא כסיסה. משמע שבליעה בלא לעיסה נחשבת דרך אכילה. וכן הוכיחו האחרונים מכמה מקומות (ע' גודע ביהודה קמא יו"ד לה. ודחה דברי התורת-חיים בחולין קכ. שכתב שאין זו דרך אכילה). וכן מובא בתורי"ד שבת עג. ע"ע במצוין ביוסף דעת פסחים קטו וחולין קג.

'אמר ריש לקיש: מפני מה לא נאמרה אזהרה בעיניו, משום דלא אפשר... ותנא מייתי לה מהכא'. ריש לקיש מודה שהעינוי באזהרה, שהרי שנינו בו חיוב חטאת ואילו היה 'עשה' בלבד לא היה חייב חטאת, כמו פסח ומילה שאין בהם חטאת לפי שהן מצוות עשה (כדתנן בריש כריתות). אלא פשוט לו לריש לקיש ש'תענו' היינו אזהרה שלא לאכול ולשתות, רק בא לבאר מדוע לא הוציאנו תורה לאזהרה זו בלשון 'לא' אלא בלשון זו (תוס' הרי"ד. וע"ע בחדושי הנצי"ב).

מובא מתשובת ר' אברהם בן הרמב"ם (סח) שהכתוב 'כי כל הנפש אשר לא תענה' הוא לא תעשה. ולכאורה דבריו סותרים לסוגית הגמרא. אך יש לקיים הדברים אליבא דריש לקיש שאין לו אזהרה מפורשת ולא מלימודים אחרים, ולא אפשר להוציא האזהרה אלא בלשון זו.

'תאמר במלאכה שהותרה מכללה' – במקדש. מכאן נראה שגם דבר שמצוותו והכשרו בכך, כמו הקרבת קרבנות בשבת – יש בו קולא של 'הותר מכללו' כלפי דבר שלא הותר כלל (וע' מצפה איתן). וכן משמע בפסחים מא: וע' בענין זה במש"כ במנחות נח.

'חד לאזהרה דיממא וחד לאזהרה דליליא'. בתוס' ישנים נסתפקו אם גם בשאר שבתות וימים טובים נצרכים ללימוד מיוחד ליום ולילה. ויש מפרשים דוקא ביום הכפורים משום שנאמר בו **בעצם היום הזה** (עפ"י הרא"ם אמור. וע' הסבר נוסף ב'שעורים לזכר א"מ ז"ל ח"א עמ' קפב ואילך).

(ע"ב) 'ועניתם... אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי'. האחרונים צדדו לומר שגם במקום שאין שייך הטעם הזה [כגון מי שהאכלים מזיקים לו, וכל מחייתו מסמי רפואה], מצוה עליו לאכול בתשיעי [והטעם שכתב רש"י בפירושו הכתוב להתקין עצמו לתענית, אינו אלא כשאר טעמי המצוות שגם כאשר אין הטעם קיים, המצוה בעינה עומדת]. גם נסתפקו האם הנשים מצוות במצוה זו, כי עיקרה משום הכנה לתענית והלא הן מתענות, או שמא היא כשאר מצוות שהזמן גרמן שנשים פטורות (ע' בשו"ת רעק"א טז; חכמת שלמה או"ח תרד; אגרות משה או"ח ח"ג ז; חדושי הנצי"ב. ובגליוני הש"ס ציין לדברי מהרי"ל (עיוכ"פ) ששמעו שהאשה כאיש באכילת ערב יוכ"פ). יש מן הפוסקים שסוברים שכל עיקר מצוה זו אינה אלא מדרבנן. ערמב"ם נדרים ג, ט ובפירושו הרדב"ז וכס"מ; חדושי רבנו דוד פסחים סח: ועוד.

טעמים רמזים וענינים, ע': רא"ש ומאירי; שערי תשובה ד, ח-י; שבלי הלקט בשם הר"ר בנימין; בית יוסף או"ח תרד; ענף יוסף

כאן; וצוה הכהן; נפלאות חדשות דף כג-כד. שפתי צדיקים (רימנובו. ס"פ אמור); אהל יעקב פר' אמור; שם משמואל ליוהכ"פ; שעורים לזכר א"מ ז"ל ח"א עמ' קפד.

'היה רבי מאיר... ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה... לא קשיא, הא ברטיבתא הא ביבישתא'.
 פשטות לשון הגמרא מורה שפלפלין יבשים אינם בגדר 'פרי' ו'אוכל', שלכך האוכלו ביום הכפורים מותר ואין מברכים עליו. ואם כן הוא הדין שאין דין ערלה נוהג בהם [ואין לחלק ולומר כיון שחל עליהם איסור ערלה בעודם רטובים, לא פקע מהם לאחר שנתיבשו – כי אם כן היה צריך לנקוט לשון אחרת, 'שאני ערלה שכבר נאסרו בעודם רטובים', ומלשון 'הא ברטיבתא הא ביבישתא' משמע שיבשים מותרים אפילו בערלה].

אכן נראה שכל זה נכון כאשר נתייבש הפלפל במחובר לעץ שכבר נעשה כעץ מעיקרא, אבל אם נתלש ואחר כך נתייבש מסתבר שאסור משום ערלה שהרי הערלה אסורה בהנאה ודינה בשרפה, ומשמע שרק שרפה מתירה את אפרה בהנאה אבל יבוש גרידא אינו מתיר האיסור.

ואם כי דעת החותם-דעת (ק,א) שאיסור בשר-וחלב שנסרה ונפסל מאכילת אדם הותר באכילה, אך הגר"ח הלוי (מאכלות אסורות טו,א) השיג על כך ודעתו שכיון שאסור בהנאה אין שייך שיפקע האיסור בכך, שהרי עדיין ראוי הדבר ליהנות ממנו, ולכן כל שיחזור ויתקנו בענין שיהא ראוי לאכילה – יחזור לאיסורו, ורק אם לא חזר וניתקן אין בו איסור משום שהוא 'שלא כדרך אכילה'. ואם כן נראה לפי דעתו שפלפלין שנתיבשו לאחר שנתלשו אסורים בהנאה מן התורה, וכן אסורים באכילה מדרבנן [כדין איסור שנאכל שלא כדרך אכילתו. ונראה לפי זה שאם משתמש בו כתבלין שכך דרכו – אסור באכילה מן התורה, שהרי ודאי לא גרע זה משאר הנאות]. אכן אם נתייבש במחובר יש לומר שפקע ממנו שם פרי והותר.

ולכאורה יש לומר שהוא הדין לענין קורא של דקל ערלה, שאם נתלש מן האילן בעודו רך ייאסר בהנאה, ואפילו נתקשה אחר כך. אכן נראה שאין נוהג דין ערלה בקורא רך כי לא נטעי אינשי אדעתא דקורא על כן אינו 'פרי' כלל [ונראה שזו טעמו של רבי עקיבא הפוסט קפרסין מערלה, הגם שראויים לאכילה – כי לא נטעי אדעתיה דקפרסין]. לא כן פלפלין רטיבי שאנשים נוטעים גם אדעתא דהכי. אלא שלפי זה היה צריך לברך עליהם 'בורא פרי העץ' ודעת כמה פוסקים אינה כן (מהגרז"נ גולדברג שליט"א).

א. בעניי לא הבנתי מקור לחילוק שכתב הרב בין נתייבש במחובר לנתייבש בתלוש, והלא איסור ערלה חל על הפרי במחובר ואין התלישה גורמת כלום, לא בשם האיסור ולא בשם 'פרי'. ואולי אינו דומה יבוש שעל העץ שהפלפל נתקשה ונעשה כעץ, להתיבשות של פלפל שנתלש, שהוא פרי מיובש ולא עץ. וצריך בירור.

ולגוף הדבר שפלפל שנאסר משום ערלה לא הותר לאחר שנתייבש – כן נקט הגרשו"א זצ"ל מצד הסברא. ומה שהזכירו התוס'–ישנים 'פלפלין לחים אסורין משום ערלה' – לא באו אלא לאפוקי כס פלפל יבש שאין זו דרך אכילה, ולעולם לא פקע ממנו איסור ערלה (מנחת שלמה עא,ד). וכבר מפורש הדבר בריטב"א (עירובין כח): שפלפלין יבשים חייבים בערלה כיון שירד עליהן חיוב בעודם לחים.

ב. במש"כ הרב שליט"א שטעמו של רבי עקיבא שאין ערלה בקפרסין, משום שלא נטעי אינשי אדעתיה – לכאורה נראה שדעתם של אנשים בצלף על הכל, ולא גרע מעלים ותמרות שנוטעים אותם על דעתם. אך נראה לכאורה שהקפרס אינו 'פרי' כלל אלא חלק מהעץ, והוא כעלה, שאעפ"י שאנשים משתמשים בהם למאכל אינו פרי להתחייב בערלה ובתרומות ומעשרות. ואף על פי שברכתו 'בורא פרי האדמה' – לא משום שהוא 'פרי'. תדע, שהרי קור הדקל ברכתו 'פרי האדמה' לרב יהודה בפ"ו דברכות [ואף שמואל אינו חולק אלא משום דלא נטעי אדעתיה] הגם שלא שמענו מי שאסור בערלה. וכן עלי הצלף ברכתם 'פרי האדמה' הגם שאינם 'פרי' כלל. ויש מי שפרש בטעם הדבר, כי אמנם נחשבים כחלק מן העץ עצמו, הלא העץ הוא בכלל 'פרי האדמה'. (סברה זו כתב מו"ר הגר"ש פיישר שליט"א – ע' בית ישי א הערה א).

ע"ע ביוסף דעת ברכות לו:

– הרמב"ם השמיט דין זה, ויש אומרים שפסק דלא כרבי מאיר. וכן יש אומרים בדעת הר"ף. ואולם מדברי תלמידי רבנו יונה והרא"ש (בברכות לו) ועוד, משמע שנקטו להלכה כרבי מאיר. וכתב הנצי"ב שראוי להחמיר. ואולם ה'פלפל הטורקי' אינו אילן אלא מין ירק ממש (עפ"י שו"ת משיב דבר ח"ב פד). רוב הפלפלים המצויים כיום אינם מתקיימים בקרקע שלש שנים, ואולם יש זנים מסוימים שיכולים להתקיים באופן חלקי שלש שנים (פלפל ה'שאטה' המכונה גם פלפל תימני). ויש החוששים להם לאיסור ערלה. ואולם מן הדין נראה להקל בדבר משום סברת האחרונים שצמח הגותן עיקר פירותיו בשנה או שנתים הראשונות ומאז פחת והולך – ודאי אינו 'אילן' אלא 'ירק' [ולפי זה דברי רבי מאיר אומרים ב'פלפל שחור' שהוא נותן פירות טובים שנים רבות. אך בדעת הרמב"ם יש אומרים שכל דבר הבא לתבל אין בו ערלה. ואולם משאר פוסקים אין נראה כן] (עפ"י משפטי ארץ ערלה סופ"א. וראה סיקור הענין בידיעון הליכות שדה 106 – הוצאת המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה, תמוז תשנ"ז).
עוד בענין זיהוי הפלפל שבתלמוד – ע' רש"י שבת צ. ט"ז יו"ד קח סק"י; חות יאיר קיד. וצ"ב.

'... האי הימלתא דאתי מבי הנדואי – שריא ומברכינן עליה בורא פרי האדמה. לא קשיא, הא ברטיבתא והא ביבישתא'. יש מפרשים שהחילוק בין רטוב ליבש אמור גם לגבי דין 'בישולי נכרים' כמו לגבי ברכה, ולא הותרה ההימלתא (ונגביל (= זינגבר, ג'נג'ד) המרוקח בדבש. עפ"י הערוך) של נכרים אלא ברטוב הנאכל כמו שהוא חי ולא ביבש (ב"ח או"ח רג – עפ"י רש"י כאן).
ויש סוברים שאף יבש מותר מפני שנאכל חי עם לחם ומלח וכל כגון זה נחשב 'נאכל כמו שהוא חי' ואין בו משום בישולי גויים. וחילוק הגמרא אינו אמור אלא לענין ברכה (כן נקט מגן אברהם שם סק"ד עפ"י התוס' והטור ועוד פוסקים).

דף פב

'אמר רב הונא: בן ח' ובן ט'...'. שיטות הראשונים השונות בבאור הסוגיא ובפסק ההלכה – ראה בשאלות ותשובות לסיכום.

'אמר לך רבי יוחנן: מאי שנה או שתיים – סמוך לפירקן'. מרש"י משמע שלרבי יוחנן אין לגרוס במשנה 'לפני' (וכן מפורש בפירוש רבנו יהונתן). והרש"ש כתב לפרש 'לפני' – לפני פירקן שנה, לפני פירקן שתיים. (וכן פירש הר"ד, אלא שגרס במשנה 'קודם שנה וקודם שתיים').

'שאיין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים...'. פרטי הלכות בענין מסירות נפש בשלש עבירות חמורות ובשאר עבירות – ע' בסנהדרין עד-עה.

'דתניא רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך...'. הנה מצות מסירות נפש על קדוש השם נרמזת דוקא בפסוק זה דואהבת... ונראה שהטעם לכך הוא מפני שהאדם המרבה במחשבות וחשבונות, ימצא תמיד טעמים שייראו לו צודקים מדוע אין לו למסור נפשו למות. על כן אמרה תורה מצוה זו בלשון 'ואהבת' כי האוהב אינו מחשב חשבונות אלא קופץ ומוסר נפשו בטרם יספיקו הרהוריו להטרידו. וזה שהגיע למדרגת אהבת השי"ת מיד הוא מוסר נפשו אליו (מתוך שיחת מוסר כב תשל"ב).